

3.3. Перспективи використання сучасних форм фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних підприємств

Глобалізація спричиняє необхідність вітчизняним підприємствам відповідати міжнародному рівню конкуренції. Загальновідомим є той факт, що конкурентоспроможним може бути лише те підприємство, яке виробляє конкурентоспроможну продукцію. Це передбачає активне впровадження інновацій в усіх їх формах. Однією із основних проблем ефективного здійснення інноваційної діяльності є недостатній обсяг фінансового забезпечення. Разом з тим, належний рівень фінансування інноваційної діяльності є чинником соціально-економічного зростання як окремих підприємств, так і країни в цілому, оскільки ефективно фінансове забезпечення інноваційної діяльності сприяє вирішенню економічних, соціальних, екологічних й інших проблем розвитку сучасного суспільства.

Фінансове забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств можна визначити як сукупність економічних відносин, що виникають між суб'єктами інноваційної діяльності з приводу пошуку, залучення і ефективного використання фінансових ресурсів з метою отримання економічного ефекту із використанням організаційно-управлінських принципів, методів і форм впливу цих ресурсів на інноваційну діяльність [1]. Фінансове забезпечення промислових підприємств може здійснюватись у трьох формах: самофінансування, кредитування, зовнішнє фінансування. На практиці з метою максимізації прибутку та забезпечення оптимального співвідношення різні форми фінансового забезпечення використовуються одночасно.

На жаль, активному впровадженню інновацій перешкоджає неналежний рівень фінансового забезпечення підприємств, нестабільне законодавство, яке відлякує іноземних інвесторів, нестабільне політичне та економічне становище, конфлікт на сході країни, відсутність державної фінансової підтримки інноваційних проектів через різні інституції. З метою забезпечення активної інноваційної діяльності необхідним є збільшення джерел фінансового забезпечення, удосконалення

вітчизняного законодавства та активне впровадження фінансування за рахунок венчурного капіталу.

Підтримка підприємств на регіональному рівні через консультаційні та фінансові центри може забезпечити значно вищий рівень інформування потенційних інвесторів щодо потреб в джерелах фінансування інноваційної діяльності порівняно із можливостями окремих підприємств.

Окремим напрямком зростання інноваційної активності в цілому та зокрема, фінансування інноваційної діяльності, може стати формування регіональних кластерів. При цьому формування регіональних кластерних об'єднань не обов'язково передбачає об'єднання промислових гігантів, проте й малих та середніх підприємств. Разом з тим, за сучасних умов господарювання проблема кооперації підприємств полягає в першу чергу в небажанні розповсюджувати та обмінюватись інформацією. Саме інформація та можливість диспуту до інновацій змушує об'єднуватись підприємства, навчальні заклади та місцеві органи влади. Оскільки підприємства в сучасних умовах переважно орієнтовані на виживання, вони не бажають ділитись тією інформацією, яка надає їм можливість залишатись конкурентоспроможними.

Формування системи безперервного вдосконалення виробничих і технологічних процесів дозволяє знизити витрати на випуск продукції або надання послуг, підвищити міру відповідності властивостей і функцій товарів очікуванню споживачів, підвищити конкурентоспроможність підприємств кластера.

Забезпечення економічного зростання в сучасних умовах за рахунок інноваційної діяльності досягається в багатьох країнах за рахунок переходу від «лінійної моделі інновацій» (у основі якої лежить традиційний ланцюжок: «фундаментальна наука – прикладна наука – проектування – виробництво») до «спіральної моделі», що базується на тісній взаємодії (стратегічному партнерстві) академічної науки (представленою НДІ і університетами), корпоративного бізнесу і держави. Університет в такому випадку орієнтується не на навчальний план, а на комплекс чотирьох взаємообумовлених процесів (процес дослідження, процес проектування, процес переведення знань, отриманих в процесі дослідження і проектування, в учбовий

процес) і власне учбовий процес). У великих компаніях, орієнтованих перш за все на розвиток відповідного економічного кластера, функції підготовки інноваційно активних лідерів переймають на себе корпоративні університети.

Важливою частиною індустріальної, регіональної та інноваційної політики в Казахстані, як і в усьому світі, є підтримка кластерної ініціативи. Ініціативи у галузі кластерного розвитку є новим важливим напрямом економічної політики Казахстану, який став можливим завдяки раніше докладним зусиллям для макроекономічної стабілізації, приватизації, відкриття ринку і зниження комерційних витрат. За результатами аналітичних досліджень, проведених американською консалтинговою компанією «JE Austin» та М. Портером, перспективним визначено формування семи пілотних кластерів у таких галузях, як туризм, транспортна логістика, нафтогазове машинобудування, текстильна промисловість, харчова промисловість, металургія, виробництво будівельних матеріалів.

У Казахстані сформована дворівнева система технопарків - шість національних і сім великих регіональних міст в Алма-Аті, Караганді, Уральську, Чимкенті, Усть-Каменогорську, Петропавловську та Астані. Відмінною особливістю національних технопарків є наявність галузевої спрямованості в їх діяльності та режиму Спеціальної економічної зони (СЕЗ) з пільговим оподаткуванням.

Особливої уваги заслуговує фінансування інноваційних проектів, спрямованих на енергозбереження. Питання енергозбереження є актуальним на будь-якому рівні як в межах України, так і за її межами. Фінансування витрат на зниження витрачання енергетичних ресурсів може бути здійснене як за рахунок власних коштів підприємств, так і шляхом використання державних цільових програм, коштів міжнародних інвесторів та організацій.

Іншим напрямом покращення стану фінансового забезпечення інноваційної діяльності можна вважати венчурне фінансування. Розвиток венчурного фінансування як самостійного підприємництва спостерігається з кінця 50-х років у США, а різноманітність його форм – у 60-80-х роках ХХ ст. Перший венчурний фонд, утворений у США в 1961 р., інвестував

у нове виробництво всього 3 млн. доларів, а через кілька років повернув інвесторам близько 90 млн. доларів [2, с. 41].

Існують різні підходи щодо визначення сутності венчурного капіталу. Європейська асоціація прямих приватних інвестицій і венчурного капіталу [3] визначає венчурний капітал як кошти професійних учасників ринку, що інвестуються спільно з підприємницькими коштами для фінансування початкових стадій (посівної і стартової) або на етапі розвитку. Компенсацією високого рівня ризику, прийнятого на себе інвестором, є очікування підвищеної норми винагороди на інвестиції, що здійснюються.

У роботах західних вчених в більшості джерел венчурним капіталом вважають інвестиції в новостворювані підприємства, які не мають належного фінансового забезпечення. Так, Френк Дж. Фабоцці зазначає, що венчурний капітал – це інвестиції в новий, створюваний бізнес з привабливими перспективами росту, який не має доступу на фондовий ринок [4, с. 889]. Схожий підхід до визначення сутності венчурного капіталу має й Розенберг Дж. М., який розуміє під венчурним капіталом засоби, інвестовані в підприємства, які зазвичай не мають доступу до традиційних джерел капіталу; засоби, отримані в результаті емісії нових акцій, а також реінвестовані грошові суми власників акцій [5, с. 358]. На думку Сілвера А. Д. венчурний капітал – це інвестиції, що здійснюються на ранніх стадіях розвитку підприємств. Метою створення фондів венчурного капіталу є пошук економічно привабливих заходів, які не мають належного фінансового забезпечення, реалізація яких може принести значний прибуток [6].

У працях вітчизняних вчених при визначенні венчурного капіталу акцент ставиться саме на його ризикову природу. Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. зазначають, що венчурний капітал відображає систему відносин між суб'єктами венчурного підприємництва, що забезпечує акумуляцію вільних коштів і вкладення їх в інноваційні проекти з метою дослідження, освоєння та комерціалізації нововведень [2, с. 333]. В тлумачному словнику української мови венчурний капітал визначено як якісно новий спосіб фінансування ризикованого підприємства [7, с. 121].

В окремих працях зазначають, що венчурний капітал – це інтелектуальний диверсифікатор, адже крім фінансових послуг він виконує послуги пов'язані з управлінням, маркетинговим та інформаційним обслуговуванням тощо [8, с. 70-71].

Окремі західні вчені вважають, що найважливішу роль венчурний капітал відіграє не на етапі створення, а в процесі комерціалізації інновацій, а більш ніж на 80% від грошей, вкладених венчурними капіталістами йде в будівництво інфраструктури, необхідної для розвитку бізнесу – в рахунок інвестицій (виробництво, маркетинг і збут) і балансу (придбання основних засобів та оборотного капіталу) [9].

Отже, венчурний капітал – це ресурси, інвестовані в підприємства, які займаються інноваційною діяльністю та зазвичай не мають доступу до традиційних джерел капіталу. При цьому, венчурний капітал передбачає використання як матеріальних ресурсів, так і в першу чергу інтелектуальних, адже без належного інтелектуального забезпечення не може йти мова про інновації та інноваційну діяльність. Тобто венчурний капітал за суттю є поєднанням фінансових та інтелектуальних ресурсів, яке надає можливість, незважаючи на високий рівень ризику у випадку ефективної реалізації інноваційної діяльності, отримувати високий рівень прибутку.

Учасниками інвестиційного процесу при венчурному інвестуванні завжди є три сторони: винахідник як носій ідеї – інтелектуальної власності; підприємець, що розвиває бізнес на основі використання цієї власності; венчурний інвестор, що вкладає гроші в розвиток бізнесу. Всі вони мають свої частки у фірмі (підприємстві), яка функціонує і розвивається на засадах ефективного використання інтелектуальної власності, причому частка венчурного інвестора не завжди є домінуючою [10, с. 26]. Метою венчурного інвестора є забезпечення такого розвитку підприємства, який надасть змогу в перспективі забезпечити зростання його вартості. Це надасть змогу венчурному інвестору не лише повернути вкладений венчурний капітал, проте й отримати значний прибуток.

Венчурне фінансування є доцільним не лише для малих підприємств, проте й для середніх та великих. Зокрема В. В. Зянько зазначає, що великі підприємства можуть створювати дочірні інноваційні фірми з метою пошуку і фінансування

найважливіших з точки зору комерційної діяльності інновацій виробничого характеру [11, с. 177]. Даний підхід можна зустріти і в працях З. Варналія, С. Дриги, на думку яких перспективи розвитку в Україні венчурного фінансування як форми інтеграції великих і малих структур пов'язані, перш за все, з реалізацією потенціалу промислово-фінансових груп [12, с.12]. Взаємодія останніх із малими інноваційними фірмами сприяла б вирішенню протиріччя між творчими можливостями вітчизняних вчених, які незатребувані, і необхідністю керованого оновлення технічної основи фактично всіх галузей народного господарства.

На сьогодні в Україні частка венчурних фондів в загальній кількості Інститутів спільного інвестування складає домінуючу частку порівняно із іншими складовими (таблиця 1).

Так, станом на 2011 р. питома вага венчурних фондів в загальній кількості інститутів спільного інвестування складала 77,07%, а впродовж 2007-2011 рр. перевищувала 75%.

Таблиця 1

Динаміка кількості венчурних фондів в загальній кількості Інститутів спільного інвестування

Рік	Загальна кількість Інститутів спільного інвестування (ІСІ)	Кількість венчурних фондів	Питома вага венчурних фондів в загальній кількості ІСІ
2007	577	457	79,20
2008	888	681	76,69
2009	985	740	75,13
2010	1095	827	75,53
2011	1125	867	77,07

Джерело: Складено за даними [13]

Суттєвою є й вартість чистих активів венчурних фондів (рис. 1). Разом з тим, в більшості випадків вітчизняні венчурні фонди не виконують свого безпосереднього призначення – фінансування інноваційної діяльності, а створені з метою використання наявних податкових пільг для даного типу підприємств.

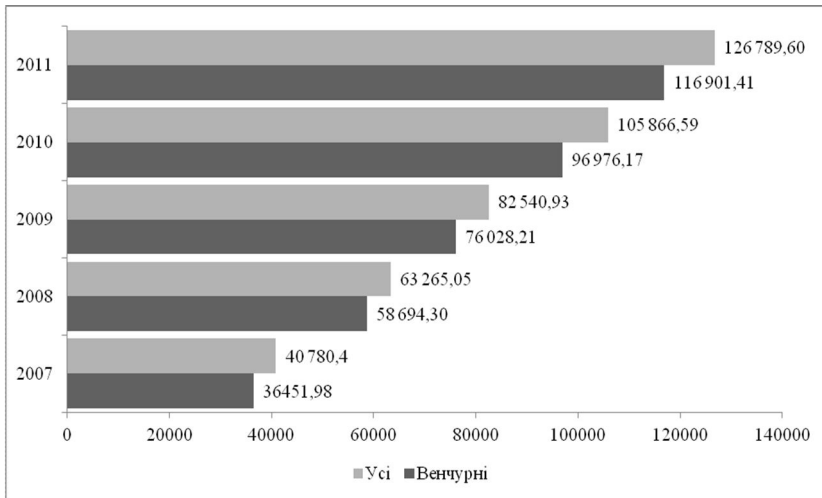

Рисунок 1. Динаміка вартості чистих активів Інститутів спільного інвестування та венчурних фондів в Україні
Джерело: Складено за даними [13]

Отже, венчурний капітал створює можливості поживлення інноваційної діяльності. Більше того, на сьогодні є доцільним використання венчурного фінансування не лише в сфері малого підприємництва, проте й середніх та великих підприємств. З цією метою необхідним є налагодження тісних зв'язків в сфері наукового співробітництва між підприємствами та вищими навчальними закладами, залучення венчурних інвесторів. Поживлення зростання обсягів венчурного капіталу може бути ініційоване і зі сторони держави, в першу чергу шляхом більш надійного гарантування та створення сприятливих умов для венчурних інвесторів.

Таким чином, венчурний капітал за суттю є поєднанням фінансових та інтелектуальних ресурсів, яке надає можливість, незважаючи на високий рівень ризику у випадку ефективної реалізації інноваційної діяльності, отримувати високий рівень прибутку.

Отже, доцільним є подальший розвиток венчурного фінансування та вживання заходів зі сторони держави щодо виконання венчурними фондами їхнього безпосереднього призначення. Крім того, підприємствам доцільно більш активно

співпрацювати не лише із фінансовими установами, а й з вищими навчальними закладами, які можуть стати суттєвим ресурсом інтелектуального капіталу. Активний розвиток венчурного фінансування створить можливості активізації інноваційної діяльності вітчизняних підприємств.

Список використаних джерел

1. Зянько В. В. Інноваційна діяльність підприємств та її фінансове забезпечення в умовах трансформаційних змін економіки України : монографія / В. В. Зянько, І. Ю. Єпіфанова, В. В. Зянько – Вінниця : ВНТУ, 2015. – 168 с.

2. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: монографія/ Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.

3. European private equity & venture capital association [Electronic resource]. – Available from: <http://www.evca.com>

4. Фаборцци Ф. Управление инвестициями : пер. с англ. / Фаборцци Ф. – М. : ИНФРА –М., 2000. – 932 с.

5. Розенберг Дж. М. Инвестиции: Терминологический словарь. – М.: Инфра-М, 1997. – 400 с. – (Библиотека словарей Инфра-М).

6. Silwer A.D., Venture capital. The Complete Guide for Investors, New York: John Wiley and Sons, 1985, 259 p.

7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Голов. ред. В. Т. Бусел, редактори-лексикографи: В. Т. Бусел, М. Д. Василега-Дерибас, О. В. Дмитрієв, Г. В. Латник, Г. В. Степенко. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

8. Редіна Н.І. Венчурний капітал у ринковій економіці / Н.І. Редіна, Н.Ю. Пікуліна – Д., 2005 – 206 с.

9. Bob Zider How venture capital works // Harvard business review. – 1998. – November–December. – pp. 131-139.

10. Лапко О. О. Венчурний капітал як джерело фінансування інноваційного розвитку економіки / О. О. Лапко // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 3. – С. 25–42.

11. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку / В. В. Зянько. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2008. – 397 с.

12. Варналій З. Кооперація великих і малих підприємств як чинник підвищення конкурентоспроможності підприємництва в Україні/ З.Варналій, С. Дрига // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2010. - №1. – С. 5-16.

13. Офіційний сайт УАІБ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uaib.com.ua>.

© Джеджула В.В., Єпіфанова І.Ю., 2016